

COGNITIVE DEVELOPMENT THROUGH A COMPETENCY-BASED APPROACH IN EARLY CHILDHOOD EDUCATION CURRICULUM DEVELOPMENT IN SEVERAL COUNTRIES AND ITS DIRECTION FOR VIETNAM

Nguyen Thi Nga

Email: ngant@vnies.edu.vn

The Vietnam National Institute of Educational Sciences
101 Tran Hung Dao street, Cua Nam ward,
Hanoi, Vietnam

Received: 24/02/2026

Revised: 05/5/2026

Accepted: 10/6/2026

Published: 15/7/2026

Abstract: This article analyzes the cognitive development domain through a competency-based approach in early childhood education curricula across several countries worldwide and proposes orientations for Vietnam. The study uses a qualitative research method through literature review, analysis, and document comparison. The results indicate that early childhood education curricula worldwide adopt a child-centered, human rights-based approach, promoting cognitive development in an integrated manner across mathematics, science, technology, and the environment, and emphasizing play, experiential learning, and effective problem-solving. Learning outcomes are defined in terms of competencies, highlighting children's ability to apply knowledge and cognitive skills in practice. Based on these findings, the study proposes orientations for cognitive development toward integration, strengthening play and experiential activities, fostering problem-solving competencies, and creating appropriate educational environments, thereby contributing to improving Vietnam's early childhood education curriculum toward modernization and international integration.

Keywords: Cognitive development, early childhood education, competency-based approach, curriculum, preschool children.

PHÁT TRIỂN NHẬN THỨC THEO TIẾP CẬN NĂNG LỰC TRONG XÂY DỰNG CHƯƠNG TRÌNH GIÁO DỤC MẦM NON CỦA MỘT SỐ QUỐC GIA TRÊN THẾ GIỚI VÀ ĐỊNH HƯỚNG CHO VIỆT NAM

Nguyễn Thị Nga

Email: ngant@vnies.edu.vn

Viện Khoa học Giáo dục Việt Nam
101 Trần Hưng Đạo, phường Cửa Nam,
Hà Nội, Việt Nam

Nhận bài: 24/02/2026

Chỉnh sửa xong: 05/5/2026

Chấp nhận đăng: 10/6/2026

Xuất bản: 15/7/2026

Tóm tắt: Bài viết tập trung phân tích lĩnh vực phát triển nhận thức theo tiếp cận năng lực trong Chương trình Giáo dục mầm non của một số quốc gia trên thế giới và đề xuất định hướng cho Việt Nam. Nghiên cứu sử dụng phương pháp định tính thông qua tổng quan, phân tích và so sánh tài liệu. Kết quả cho thấy, các Chương trình Giáo dục mầm non trên thế giới đều lấy trẻ làm trung tâm, dựa trên quyền con người, phát triển nhận thức theo hướng tích hợp, gắn với toán, khoa học, công nghệ và môi trường, nhấn mạnh hoạt động chơi, trải nghiệm và giải quyết vấn đề một cách hiệu quả. Kết quả đầu ra được xác định theo năng lực, chú trọng khả năng vận dụng kiến thức, kỹ năng nhận thức vào thực tiễn. Trên cơ sở đó, đề xuất phát triển nhận thức theo hướng tích hợp, tăng cường hoạt động chơi, trải nghiệm, phát triển năng lực giải quyết vấn đề và xây dựng môi trường giáo dục phù hợp, góp phần hoàn thiện Chương trình Giáo dục mầm non Việt Nam theo hướng hiện đại và hội nhập.

Từ khóa: Phát triển nhận thức, giáo dục mầm non, tiếp cận năng lực, chương trình giáo dục, trẻ mầm non.

1. Đặt vấn đề

Trong bối cảnh toàn cầu hóa và hội nhập quốc tế hiện nay, xây dựng chương trình giáo dục chất lượng ngay từ cấp học Mầm non là một trong những

chiến lược đào tạo nguồn nhân lực chất lượng cao, đáp ứng yêu cầu ngày càng cao của Thế kỷ XXI. Các báo cáo nghiên cứu của các tổ chức (UNESCO,

2015; United Nations, 2015; UNICEF, 2019) cho thấy có mối quan hệ giữa giáo dục phát triển nhận thức với sự phát triển kì diệu của não bộ của trẻ em độ tuổi mầm non. Theo Piaget, nhận thức của trẻ phát triển qua các giai đoạn. Trong khi đó, Vygotsky nhấn mạnh vai trò của Vùng phát triển gần nhất đối với sự phát triển của trẻ và khẳng định vai trò của tương tác xã hội cũng như sự hỗ trợ của người lớn để giúp trẻ đạt được bước phát triển nhận thức cao hơn (Bodrova & Leong, 2007). Chú trọng phát triển nhận thức từ những năm đầu đời có vai trò rất quan trọng để giúp trẻ phát triển toàn diện, tạo nền tảng nhận thức ban đầu ở trẻ về thế giới xung quanh. Bên cạnh đó, trước sự tham gia ngày càng nhiều của các thiết bị công nghệ kĩ thuật số vào cuộc sống hằng ngày, công dân toàn cầu cần có khả năng thích ứng với bối cảnh công nghệ, có ý thức về môi trường, tiếp cận với công nghệ đúng cách và tham gia vào xã hội công nghệ tiên tiến là hướng của các Chương trình Giáo dục mầm non. Tại Việt Nam, việc tiếp tục thực hiện Nghị quyết số 29-NQ/TW (2013) về Đổi mới căn bản, toàn diện giáo dục, chuyển mạnh từ trang bị kiến thức sang phát triển năng lực và phẩm chất người học cũng như chiến lược phát triển giáo dục Việt Nam 2021-2030, tầm nhìn 2045 đã nhấn mạnh phát triển năng lực nhận thức, năng lực giải quyết vấn đề...; dựa trên kết quả khảo sát tại Việt Nam với Thang đánh giá phát triển trẻ thơ Khu vực Đông Á - Thái Bình Dương (EAP-ECDS) (Bộ Giáo dục và Đào tạo, 2019, 2022) và kết quả thử nghiệm Bộ chuẩn phát triển trẻ em 5 tuổi (Bộ Giáo dục và Đào tạo, 2022). Theo đó, vấn đề cần được đặt ra cụ thể là việc phát triển nhận thức theo tiếp cận năng lực được thể hiện như thế nào trong Chương trình Giáo dục mầm non của một số quốc gia trên thế giới và những bài học nào có thể rút ra cho quá trình xây dựng Chương trình Giáo dục mầm non Việt Nam hiện nay? Vì vậy, việc rà soát nghiên cứu chương trình các nước theo tiếp cận năng lực trong giai đoạn gần đây và rút ra bài học cho Việt Nam chính là cách làm phù hợp trong bối cảnh hiện nay.

2. Phương pháp nghiên cứu

Nghiên cứu này sử dụng phương pháp nghiên cứu định tính thông qua tổng quan, phân tích và so sánh tài liệu. Các tài liệu được thu thập bao gồm Chương trình Giáo dục mầm non, khung chương trình quốc gia, hướng dẫn thực hiện chương trình và các báo cáo chính thức của cơ quan quản lí giáo dục ở một số quốc gia trên thế giới. Các quốc gia trên thế giới được lựa chọn đại diện cho các khu vực và đặc thù giáo dục mầm non khác nhau song các Chương

trình Giáo dục mầm non đều trực tiếp hoặc gián tiếp theo tiếp cận năng lực như Úc, Anh, New Zealand, Singapore và các quốc gia có bối cảnh kinh tế - xã hội và văn hóa đa dạng như Thái Lan và Nam Phi.

Để đảm bảo tính hệ thống trong phân tích và so sánh, nghiên cứu xây dựng khung phân tích lĩnh vực phát triển nhận thức trong Chương trình Giáo dục mầm non theo tiếp cận năng lực theo các tiêu chí sau: 1) Tên gọi và cấu trúc của lĩnh vực phát triển nhận thức trong chương trình; 2) Mục tiêu và kết quả mong đợi đối với trẻ; 3) Nội dung phát triển nhận thức; 4) Phương pháp giáo dục và cách tiếp cận tổ chức hoạt động; 5) Hình thức tổ chức và đánh giá sự phát triển nhận thức của trẻ. Dựa trên các tiêu chí này, nghiên cứu tiến hành phân tích, so sánh để làm rõ những điểm tương đồng, khác biệt và xu hướng chung trong phát triển nhận thức theo tiếp cận năng lực trong một số Chương trình Giáo dục mầm non trên thế giới, từ đó đề xuất định hướng cho Việt Nam.

3. Kết quả nghiên cứu

3.1. Một số vấn đề chung về phát triển nhận thức

3.1.1. Năng lực và tiếp cận năng lực trong giáo dục mầm non

Có nhiều nghiên cứu tiếp cận khái niệm năng lực dưới các góc độ khác nhau. Theo Tremblay (2002), năng lực được hiểu là khả năng hành động hiệu quả thông qua việc huy động và sử dụng các nguồn lực tích hợp của cá nhân nhằm giải quyết các vấn đề trong cuộc sống. Ở góc độ tâm lí học, Howard Gardner (1983) cho rằng, con người sở hữu nhiều lĩnh vực trí năng khác nhau như ngôn ngữ, logic - toán học, âm nhạc, không gian, vận động cơ thể, giao tiếp, tự nhận thức và hướng tới thiên nhiên. Trong thực tiễn, việc giải quyết một vấn đề "có thực" đòi hỏi sự kết hợp linh hoạt các lĩnh vực trí năng này thay vì chỉ dựa vào một trí năng đơn lẻ. Kế thừa và phát triển các quan điểm trên, OECD (2018, 2019) nhấn mạnh năng lực là một khái niệm tổng hợp, bao gồm kiến thức, kĩ năng, thái độ và giá trị, được cá nhân huy động và vận dụng để đáp ứng hiệu quả các yêu cầu phức tạp trong những bối cảnh cụ thể. Theo đó, có thể khái quát rằng năng lực là tổ hợp động của kiến thức, kĩ năng, thái độ, giá trị và các đặc trưng cá nhân như hứng thú, niềm tin... được huy động và vận dụng một cách linh hoạt nhằm giải quyết hiệu quả các vấn đề trong đời sống thực tiễn. Trên cơ sở đó, tiếp cận năng lực được hiểu là cách tiếp cận giáo dục định hướng vào việc hình thành và phát triển năng lực của người học thông qua tổ chức các hoạt động học tập gắn với bối cảnh thực tiễn (OECD, 2018).

Đối với lứa tuổi mầm non, năng lực của trẻ mầm non là tổ hợp kiến thức, kĩ năng, thái độ được kết hợp hợp lí giúp trẻ hành động và giải quyết vấn đề trong bối cảnh cụ thể. Năng lực nhận thức của trẻ là tổ hợp kiến thức, kĩ năng của trẻ về thế giới gần gũi xung quanh và hứng thú, thái độ nhận thức cũng như sự vận dụng những kiến thức kĩ năng đó vào giải quyết vấn đề đơn giản trong cuộc sống hằng ngày của trẻ.

Trong giáo dục mầm non, tiếp cận theo năng lực được hiểu là việc tổ chức các hoạt động giáo dục nhằm tạo điều kiện cho trẻ hình thành và phát triển khả năng huy động tổng hợp kiến thức, kĩ năng, thái độ và kinh nghiệm cá nhân để giải quyết các tình huống có ý nghĩa trong đời sống hằng ngày. Năng lực của trẻ mầm non được hình thành chủ yếu thông qua hoạt động vui chơi, trải nghiệm và tương tác xã hội, thể hiện ở khả năng hành động, thích ứng, giao tiếp, hợp tác và giải quyết các vấn đề đơn giản phù hợp với độ tuổi (Nguyễn Thị Thu Hà, 2022; Nguyễn Thị Thủy, 2024).

3.1.2. Phát triển nhận thức theo tiếp cận năng lực

Phát triển nhận thức là một trong những lĩnh vực cốt lõi của giáo dục mầm non, giữ vai trò nền tảng cho việc hình thành năng lực suốt đời của trẻ. Theo Piaget, phát triển nhận thức là quá trình trẻ chủ động kiến tạo tri thức thông qua tương tác với môi trường. Trong đó, trẻ trải qua các giai đoạn phát triển với những đặc điểm tư duy khác nhau (Bodro & Leong, 2007). Ở lứa tuổi mầm non, trẻ đang ở giai đoạn tiền thao tác, tư duy mang tính trực quan - hình tượng, các hoạt động trải nghiệm, thao tác với đồ vật và khám phá môi trường có ý nghĩa quan trọng đối với sự phát triển nhận thức. Quá trình này không chỉ dừng ở việc hình thành kiến thức mà còn hướng tới phát triển khả năng vận dụng kiến thức, kĩ năng vào các tình huống trong cuộc sống.

Theo OECD (2019), năng lực nhận thức ở trẻ nhỏ bao gồm các thành phần như tư duy logic, giải quyết vấn đề, suy luận, ghi nhớ và khả năng sử dụng các công cụ biểu tượng. Phát triển nhận thức cần được xem xét như một quá trình tích hợp giữa kiến thức, kĩ năng và thái độ, thay vì chỉ tích lũy thông tin đơn thuần. Môi trường đóng vai trò quan trọng trong việc thúc đẩy sự phát triển nhận thức của trẻ thông qua các cơ hội trải nghiệm và tương tác có ý nghĩa (OECD, 2019).

Phát triển nhận thức theo tiếp cận năng lực trong Chương trình Giáo dục mầm non là quá trình tổ chức các hoạt động giáo dục nhằm hình thành và phát triển ở trẻ các năng lực nhận thức cốt lõi, bao gồm: Nhận biết và hiểu về sự vật, hiện tượng; quan

sát, khám phá; ghi nhớ và tái hiện; so sánh, phân loại; suy luận, giải thích và vận dụng để giải quyết các tình huống phù hợp với lứa tuổi. Các năng lực này được phát triển thông qua trải nghiệm, tương tác trong môi trường giáo dục lấy trẻ làm trung tâm (Bộ Giáo dục và Đào tạo, 2021; OECD, 2018).

Việc tổ chức các hoạt động phát triển nhận thức theo tiếp cận này cho phép trẻ tham gia trực tiếp vào các hoạt động chơi, khám phá và thử nghiệm, qua đó hình thành hiểu biết, kĩ năng và phát triển các quá trình nhận thức phù hợp với đặc điểm tư duy trực quan - hành động và trực quan - hình tượng của lứa tuổi mầm non. Bên cạnh đó, việc tổ chức cho trẻ học qua các dự án và tổ chức dạy học dựa trên giải quyết vấn đề sẽ tạo điều kiện để trẻ đặt câu hỏi, hợp tác, suy luận và vận dụng kiến thức vào các tình huống có ý nghĩa, góp phần phát triển tư duy logic và khả năng giải quyết vấn đề (Nguyễn Hồng Thuận và Phan Thị Hương Giang, 2023).

Từ những phân tích trên, có thể hiểu phát triển nhận thức theo tiếp cận năng lực trong Chương trình Giáo dục mầm non là quá trình hình thành và phát triển ở trẻ khả năng huy động tổng hợp kiến thức, kĩ năng và thái độ để nhận thức, suy luận và giải quyết các tình huống phù hợp với lứa tuổi, thông qua trải nghiệm và tương tác với môi trường.

3.2. Thực trạng phát triển nhận thức trong Chương trình Giáo dục mầm non của một số nước trên thế giới và của Việt Nam

3.2.1. Phát triển nhận thức trong Chương trình Giáo dục mầm non của một số quốc gia trên thế giới

Về tên gọi: Dù khác nhau về tên gọi lĩnh vực là nhận thức hoặc trí tuệ hay toán, khoa học, khám phá hoặc hiểu biết thế giới trong chương trình của một số nước như: Anh (Department for Education, 2021), Úc (Department of Education Australian Government, 2023) Singapore (Ministry of Education Singapore, 2022), Nam Phi (UNICEF South Africa, 2015), Phần Lan; Mĩ (New Mexico Public Education Department, 2020), Thụy Điển (Skolverket, 2018), New Zealand (New Zealand Ministry of Education, 2017), Thái Lan (Thailand Ministry of Education, 2017)... song các chương trình đều hướng tới mục tiêu phát triển hứng thú nhận thức, kĩ năng nhận thức và hiểu biết ban đầu của trẻ về thế giới xung quanh. Việc gộp hoặc tách riêng toán và khoa học không có nghĩa là đặt chúng tách rời, độc lập mà trong tổ chức các hoạt động cụ thể của chương trình cho trẻ các nội dung nhận thức đều được tích hợp với nhau và với các lĩnh vực khác trong chương trình một cách phù hợp để giúp trẻ được phát triển toàn diện.

Về quan điểm và mục tiêu lĩnh vực: Các Chương trình Giáo dục mầm non đều thống nhất ở quan điểm khẳng định phát triển nhận thức là một trong các lĩnh vực góp phần vào sự phát triển toàn diện của trẻ, lấy trẻ làm trung tâm là quan điểm chủ đạo, đề cao trải nghiệm và bảo đảm quyền trẻ được phát triển nhận thức phù hợp với tiềm năng riêng của mỗi cá nhân. Chương trình của Úc (Department of Education (Australian Government, 2023), New Zealand (New Zealand Ministry of Education, 2017), Nam Phi (UNICEF South Africa, 2015), Phần Lan (Finnish National Agency for Education, 2022), Singapore (Ministry of Education Singapore, 2022)... đều thống nhất ở quan điểm và mục tiêu hướng đến sự phát triển toàn diện của trẻ em độ tuổi mầm non được quy định cụ thể trong từng chương trình và cụ thể hóa mục tiêu ở từng quốc gia. Mỗi quốc gia mang mục tiêu cụ thể, sắc thái riêng, phản ánh nền tảng văn hóa - xã hội và định hướng giáo dục của từng nước.

Về nội dung: Nội dung lĩnh vực nhận thức trong Chương trình Giáo dục mầm non của các quốc gia nêu trên tập trung vào việc hình thành ở trẻ một số khái niệm ban đầu về toán, khoa học tự nhiên và khoa học xã hội, gắn với các hoạt động rèn luyện và phát triển các giác quan trong môi trường sống gần gũi. Bên cạnh đó, các chương trình mở rộng nội dung tích hợp các vấn đề mang tính toàn cầu như công nghệ, bảo vệ môi trường, bình đẳng giới và biến đổi khí hậu. Công nghệ bao gồm công nghệ số được xác định là nội dung mới, đáp ứng thực tiễn việc sử dụng công nghệ đang gia tăng trên toàn thế giới, khi trẻ mầm non làm quen với các thiết bị kỹ thuật số trước khi trẻ tiếp xúc với sách. Một số quốc gia nêu trên (Singapore, Úc...) chú trọng giáo dục tích hợp liên môn ngay từ Bậc học Mầm non nhằm tạo nền tảng cho các cấp học tiếp theo, trong đó việc tiếp cận công nghệ phù hợp được xem là yếu tố quan trọng giúp tăng hứng thú học tập và chuẩn bị cho trẻ tham gia vào xã hội công nghệ hiện đại qua STEM.

Về phương pháp: Các Chương trình Giáo dục mầm non đã đề cập ở trên nhấn mạnh rằng việc phát triển nhận thức cho trẻ cần được hiện thực hóa thông qua môi trường học tập lấy trẻ làm trung tâm, các hoạt động khám phá, tương tác với môi trường và với các hướng dẫn mang tính định hướng nhằm phát triển hiểu biết và các kỹ năng nhận thức ban đầu ở trẻ (UNESCO, 2015; UNICEF, 2019). Giáo dục phát triển nhận thức cần tôn trọng nhịp độ phát triển cá nhân, cách tiếp cận và sự khác biệt cá nhân của mỗi trẻ, đồng thời mở rộng cơ hội cho trẻ tiếp cận các công cụ và phương tiện đa dạng, bao gồm cả công cụ kỹ thuật

số an toàn và phù hợp, nhằm hỗ trợ trẻ khám phá, trình bày, giải thích và vận dụng kiến thức, kỹ năng trong các tình huống quen thuộc của cuộc sống hằng ngày; chú trọng thực hành trải nghiệm, khám phá và tư duy, tạo cơ hội cho trẻ được tham gia giải quyết tình huống có vấn đề, học qua chơi và thể hiện các khả năng của bản thân thông qua các hoạt động gắn với các tình huống cụ thể. Trong Chương trình Giáo dục mầm non của Thụy Điển (Skolverket, 2018), lĩnh vực nhận thức được tiếp cận toàn diện và tích hợp, gắn chặt với các lĩnh vực phát triển thể chất, cảm xúc - xã hội và ngôn ngữ. Mặc dù tách riêng Toán và khám phá thế giới song Chương trình Singapore (Ministry of Education Singapore, 2022) chú trọng tích hợp mạnh mẽ các nội dung về toán, khoa học, công nghệ, môi trường và phát triển bền vững, coi đây là bối cảnh tự nhiên để trẻ phát triển nhận thức. Lĩnh vực nhận thức vì thế không chỉ là “biết”, mà là hiểu, suy nghĩ, đặt câu hỏi và vận dụng để hành động có ý nghĩa trong đời sống hằng ngày. Chương trình Nam Phi (UNICEF South Africa, 2015) coi phát triển nhận thức là quá trình khám phá toán học và hiểu biết thế giới thông qua trải nghiệm, trẻ tư duy và tương tác trong môi trường học tập linh hoạt, tích hợp với các kỹ năng và thái độ khác, nhằm chuẩn bị cho trẻ tham gia học tập tiếp theo và đời sống xã hội.

Hình thức: Trong các Chương trình Giáo dục mầm non đã nêu, lĩnh vực nhận thức không được tổ chức độc lập mà thể hiện tích hợp, linh hoạt, gắn chặt với hoạt động chơi và trải nghiệm của trẻ gắn với toán, khám phá thế giới, khoa học, công nghệ và môi trường... tạo điều kiện cho trẻ tiếp cận tri thức một cách tự nhiên và có ý nghĩa. Phát triển nhận thức chủ yếu được thực hiện thông qua hoạt động chơi, trải nghiệm, khám phá và giải quyết các tình huống quen thuộc, thay vì truyền thụ trực tiếp kiến thức. Hình thức tổ chức được điều chỉnh linh hoạt theo độ tuổi và cá nhân trẻ, đồng thời coi môi trường học tập và các phương tiện đa dạng là yếu tố quan trọng hỗ trợ trẻ phát triển nhận thức một cách toàn diện (UNICEF, 2019).

Về kết quả đầu ra: Trong các Chương trình Giáo dục mầm non nêu trên, kết quả đầu ra được mô tả dưới dạng năng lực và biểu hiện phát triển, nhấn mạnh khả năng quan sát, so sánh, lập luận, vận dụng kiến thức của trẻ trong đời sống; được xác định theo hướng tích hợp và thực hành: Chương trình Giáo dục mầm non Singapore (Ministry of Education Singapore, 2022) tập trung vào hai mạch chính là Toán và Khám phá thế giới, nhằm giúp trẻ nhận biết các mối quan hệ, mẫu, số lượng, hình dạng và phát triển sự tò mò,

hiểu biết ban đầu về cách thế giới vận hành. Chương trình EYFS của Anh (Department for Education, 2021) nhấn mạnh Toán học, hiểu biết thế giới và công nghệ, hướng tới việc trẻ sử dụng số, hình dạng, không gian, đồng thời làm quen và vận dụng công nghệ trong đời sống hằng ngày phù hợp với độ tuổi. Trong khi đó, lĩnh vực nhận thức trong Chương trình Giáo dục mầm non của bang New Mexico của Mỹ (New Mexico Public Education Department, 2020) mở rộng tiếp cận với việc học, nhấn mạnh sự tò mò, sáng kiến, sáng tạo và giải quyết vấn đề. Chương trình của New Zealand (New Zealand Ministry of Education, 2017) coi trọng vai trò của chơi, thử nghiệm, lập luận và phát minh, hướng tới giúp trẻ hình thành hiểu biết về thế giới thông qua hành động và trải nghiệm. Chương trình của Thái Lan (Thailand Ministry of Education, 2017) nhấn mạnh phát triển nhận thức như một trong bốn chiều phát triển chính cùng với thể chất, cảm xúc và xã hội.

Ở độ tuổi nhà trẻ, lĩnh vực nhận thức tập trung vào việc sử dụng phương pháp trực quan và thực hành trải nghiệm, phối hợp các giác quan thông qua thao tác với đồ vật, trò chơi, bài hát, giai điệu và ngôn ngữ. Trẻ được khuyến khích thể hiện sự quan tâm, tương tác với môi trường xung quanh, dần hình thành sự nhạy cảm với các nhóm số lượng, hình dạng và mối quan hệ không gian đơn giản theo nguyên tắc cụ thể, lặp lại và phù hợp với khả năng cá nhân.

Ở độ tuổi mẫu giáo, lĩnh vực nhận thức hướng đến việc phát triển tư duy và năng lực vận dụng, giúp trẻ nhận ra ý nghĩa của toán học và tri thức trong cuộc sống. Các phương pháp như trò chơi học tập, tình huống có vấn đề, trải nghiệm, đối thoại, thảo luận và sử dụng trực quan được phối hợp linh hoạt, trong đó coi trọng hoạt động thực hành, khám phá và giải quyết vấn đề dựa trên hứng thú của trẻ. Thông qua đó, trẻ được hình thành phát triển năng lực tư duy logic, sự linh hoạt, khả năng lập luận, phán đoán và tự đặt câu hỏi khi khám phá các hiện tượng và mối quan hệ có liên quan đến toán khoa học ban đầu. Chương trình của Anh (Department for Education, 2021) tiếp cận phát triển nhận thức thông qua các toán và hiểu biết thế giới, không chỉ hướng đến việc hình thành các biểu tượng sơ đẳng về toán, về thế giới mà còn phát triển ở trẻ khả năng quan sát, so sánh, phân tích, suy luận và giải quyết vấn đề ở mức độ phù hợp với lứa tuổi.

3.2.2. Lĩnh vực phát triển nhận thức trong Chương trình Giáo dục mầm non của Việt Nam

Mức độ tiếp cận năng lực trong lĩnh vực phát triển nhận thức của Chương trình Giáo dục mầm

non hiện hành được xem xét trên các phương diện: mục tiêu, nội dung, phương pháp tổ chức và kết quả mong đợi.

Về tên gọi và mục tiêu: Chương trình Giáo dục mầm non hiện hành sử dụng thuật ngữ “Phát triển nhận thức”, đã bước đầu định hướng phát triển ở trẻ những hiểu biết về môi trường gần gũi xung quanh, khả năng quan sát, so sánh, phân loại và giải quyết một số tình huống có vấn đề đơn giản. Điều này cho thấy sự tiếp cận gần với định hướng phát triển năng lực.

Về nội dung: Các hoạt động trong ba mạch khám phá khoa học, khám phá xã hội, làm quen với một số khái niệm sơ đẳng về toán đã tạo cơ hội cho trẻ khám phá, trải nghiệm và hình thành một số kỹ năng nhận thức. Tuy nhiên, nội dung ở một số mạch (đặc biệt là làm quen với một số khái niệm sơ đẳng về Toán) còn thiên về rèn luyện kỹ năng riêng lẻ, chưa chú trọng đầy đủ đến việc vận dụng trong tình huống thực tiễn hằng ngày của trẻ (Bộ Giáo dục và Đào tạo. 2021).

Về phương pháp và hình thức tổ chức: Chương trình đã nhấn mạnh nguyên tắc lấy trẻ làm trung tâm, khuyến khích trải nghiệm và tương tác, hình thức tổ chức đa dạng. Tuy nhiên, trong thực tế triển khai, các hoạt động có xu hướng thiên về hướng dẫn, thực hành theo mẫu, chưa tạo nhiều cơ hội cho trẻ suy luận, giải thích và giải quyết vấn đề.

Về kết quả mong đợi: Các biểu hiện phát triển nhận thức chủ yếu dừng ở mức trẻ biết, nhận biết và thực hiện được một số kỹ năng cụ thể, chưa huy động tổng hợp kiến thức, kỹ năng để giải quyết vấn đề trong các tình huống đa dạng.

Các kết quả đánh giá gần đây của Bộ Giáo dục và Đào tạo cho thấy thực trạng phát triển nhận thức của trẻ. Qua Báo cáo đánh giá sự phát triển của trẻ em từ 3 – 5 tuổi theo Thang đánh giá Phát triển trẻ thơ khu vực Đông Á - Thái Bình Dương (EAP – ECDS) (Bộ Giáo dục và Đào tạo, 2019, 2022) cho thấy sự phát triển nhận thức của trẻ từ 3 đến 6 tuổi được khảo sát còn chưa đồng đều giữa các vùng miền và giữa các nhóm kỹ năng. Một số kỹ năng như phân loại theo nhiều dấu hiệu, thêm bớt, nhận biết số lượng còn hạn chế. Bên cạnh đó, một số nội dung khám phá khoa học và khám phá xã hội, trẻ còn gặp khó khăn trong việc giải thích hiện tượng, liên hệ với thực tế và vận dụng hiểu biết vào tình huống cụ thể (Bộ Giáo dục và Đào tạo, 2022).

3.3. Định hướng phát triển nhận thức theo tiếp cận năng lực trong Chương trình Giáo dục mầm non

Về bản chất: Định hướng phát triển nhận thức theo tiếp cận năng lực trong Chương trình Giáo dục mầm

non là hướng tới việc hình thành và phát triển ở trẻ khả năng huy động tổng hợp kiến thức, kỹ năng và thái độ để nhận thức, suy luận và giải quyết các tình huống phù hợp với lứa tuổi, thay vì chỉ dừng lại ở việc ghi nhớ và thực hiện các kỹ năng riêng lẻ.

Về mục tiêu: Hình thành ở trẻ tính ham hiểu biết, thích tìm tòi, khám phá thế giới xung quanh; phát triển khả năng quan sát, suy luận và bước đầu vận dụng hiểu biết để giải quyết các tình huống phù hợp với lứa tuổi.

Yêu cầu cần đạt của lĩnh vực phát triển nhận thức được xác định theo từng giai đoạn phát triển của trẻ (nhà trẻ, mẫu giáo), thể hiện ở khả năng nhận biết, khám phá, ghi nhớ, so sánh, suy luận và vận dụng hiểu biết trong các tình huống phù hợp với độ tuổi và đặc điểm cá nhân của trẻ. Các yêu cầu cần đạt được xây dựng trên cơ sở đặc điểm phát triển nhận thức của trẻ và định hướng tích hợp, phản ánh cách trẻ học mang tính tích hợp (đếm khi chơi, so sánh trong sinh hoạt, nhận biết qua khám phá...), qua đó góp phần hạn chế xu hướng “học thuật hóa”, “môn học hóa” trong giáo dục mầm non và phù hợp với định hướng phát triển năng lực. (OECD, 2005).

Về nội dung, phương pháp giáo dục: Đa dạng hóa phương pháp giáo dục, chuyển từ tiếp cận nội dung sang theo tiếp cận năng lực, lấy chơi và trải nghiệm làm nền tảng, dựa trên quyền trẻ em, tôn trọng sự đa dạng và phát triển năng lực cá nhân của mỗi trẻ. Tích hợp các nội dung có tính chất toàn cầu như công nghệ, bảo vệ môi trường, bình đẳng giới, chống biến đổi khí hậu... trở thành một trong những nội dung đưa vào lĩnh vực phát triển nhận thức. Không chỉ là liệt kê kiến thức, giúp giáo viên hướng tới kết quả trẻ “làm được gì” thay vì “biết gì”. Các hoạt động và trò chơi cần được thiết kế theo hướng phân hóa với mức độ khó và yêu cầu mở khác nhau, tạo cơ hội cho mọi trẻ sử dụng giác quan và vốn kinh nghiệm của mình để tham gia và giải quyết vấn đề. Môi trường giáo dục cần đảm bảo an toàn, thân thiện, tôn trọng sự khác biệt cá nhân, với các học liệu đa dạng về kích thước, màu sắc, chất liệu nhằm khuyến khích trẻ khám phá, sáng tạo và hợp tác.

Xây dựng môi trường giáo dục theo tiếp cận năng lực cần lựa chọn nội dung và có phương pháp tác động phù hợp với lứa tuổi, đặc điểm, nhu cầu cá nhân của trẻ. Khuyến khích trẻ tìm hiểu, quan sát, so sánh, phân loại, thử nghiệm và giải quyết vấn đề trong môi trường an toàn, giúp trẻ mở rộng kiến thức về thế giới xung quanh: Về môi trường tự nhiên, về con người, về đồ vật... Kích thích sự phát triển tư duy logic, nhận biết một số khái niệm toán sơ đẳng, giúp trẻ yêu thích

hoạt động làm quen với toán và phát triển kỹ năng giải quyết vấn đề đơn giản gắn với toán trong cuộc sống hằng ngày (đếm, thêm, bớt đồ vật, nhận dạng hình dạng của đồ vật...). Thay vì chỉ tập trung vào việc truyền đạt kiến thức, giáo viên có thể tạo ra các trò chơi, hoạt động để trẻ có nhiều cơ hội học thông qua chơi, trải nghiệm trực tiếp. Trên cơ sở đó, giáo viên thêm hiểu trẻ hơn, dễ dàng xác định được nhu cầu, sở thích và khả năng của từng trẻ, từ đó điều chỉnh kế hoạch giáo dục phù hợp với từng cá nhân, giúp trẻ phát triển tối đa tiềm năng của bản thân.

Yêu cầu đối với giáo viên: Giáo viên cần thiết kế môi trường giáo dục giàu cơ hội khám phá toán và khoa học, sử dụng đa dạng các vật liệu như kính lúp, nam châm, vật liệu thiên nhiên, đồ dùng, đồ chơi chứa biểu tượng Toán học... Giáo viên đồng thời tổ chức các hoạt động cho trẻ trải nghiệm, thử và sai như thí nghiệm đơn giản, trò chơi vận động tích hợp toán, hoạt động ngoài trời và tham quan thực tế nhằm tạo điều kiện cho trẻ được trực tiếp quan sát, thao tác và khám phá. Bên cạnh đó, giáo viên có thể khai thác các phương tiện và ứng dụng công nghệ phù hợp như một công cụ hỗ trợ hoạt động khám phá, góp phần hình thành cho trẻ những hiểu biết ban đầu về việc sử dụng công nghệ an toàn và có định hướng.

Giáo viên cần tổ chức hoạt động theo hướng tích hợp linh hoạt giữa các lĩnh vực (khoa học, toán học, nghệ thuật, vận động), khuyến khích trẻ đặt câu hỏi, thử nghiệm, trao đổi và rút ra nhận xét ban đầu. Trong quá trình đó, giáo viên chú trọng phát triển khả năng giải quyết vấn đề phù hợp theo độ tuổi, tôn trọng sự khác biệt cá nhân và tạo cơ hội cho mọi trẻ tham gia ở mức độ phù hợp.

Giáo viên chuyển từ vai trò truyền đạt sang tổ chức, hướng dẫn và hỗ trợ hoạt động học của trẻ thông qua việc đặt câu hỏi gợi mở, tạo thời gian chờ đủ cho trẻ trả lời, khuyến khích trẻ diễn đạt suy nghĩ bằng nhiều hình thức khác nhau. Việc đánh giá tập trung vào quá trình trẻ quan sát, suy luận, thử nghiệm và điều chỉnh, thay vì chỉ chú trọng kết quả đúng – sai (UNICEF, 2019).

Giáo viên cần chủ động phối hợp với gia đình trong việc hỗ trợ phát triển nhận thức cho trẻ thông qua việc trao đổi thường xuyên về đặc điểm, hứng thú và khả năng của trẻ; đồng thời hướng dẫn cha mẹ tạo cơ hội cho trẻ tham gia các hoạt động khám phá trong đời sống hằng ngày như quan sát sự vật, hiện tượng xung quanh, tham gia sinh hoạt gia đình, chơi các trò chơi có yếu tố toán học đơn giản.

Theo đó, giáo viên cần hiểu rõ đặc điểm phát triển nhận thức của trẻ theo từng độ tuổi: Ở giai đoạn nhà

trẻ, trẻ học chủ yếu thông qua cảm giác, vận động và thao tác với đồ vật; ở giai đoạn mẫu giáo, trẻ bắt đầu hình thành các biểu tượng và có khả năng suy luận đơn giản. Trên cơ sở đó, giáo viên lựa chọn nội dung, phương pháp và mức độ hỗ trợ phù hợp, tạo điều kiện cho trẻ phát triển tư duy và khả năng giải quyết vấn đề theo khả năng cá nhân.

Trong tổ chức hoạt động, giáo viên cần lựa chọn nội dung và hình thức phù hợp với đặc điểm phát triển theo độ tuổi: Ở giai đoạn nhà trẻ, tăng cường trải nghiệm cảm giác – vận động và thao tác với đồ vật, kích thích đa giác quan; ở giai đoạn mẫu giáo, chú trọng phát triển tư duy, hình thành khái niệm ban đầu và khả năng giải quyết vấn đề trong các tình huống quen thuộc, chú trọng việc chơi mà học.

4. Kết luận

Phát triển nhận thức theo tiếp cận năng lực trong Chương trình Giáo dục mầm non là xu hướng tất

yếu, phù hợp với yêu cầu đổi mới giáo dục trong bối cảnh toàn cầu hóa và sự phát triển của xã hội tri thức. Kết quả nghiên cứu cho thấy, Chương trình Giáo dục mầm non của nhiều quốc gia trên thế giới đều thống nhất ở quan điểm lấy trẻ làm trung tâm, chú trọng hình thành và phát triển năng lực nhận thức thông qua hoạt động chơi, trải nghiệm, khám phá và giải quyết vấn đề trong các bối cảnh có ý nghĩa. Lĩnh vực nhận thức được thiết kế theo hướng tích hợp, gắn với toán, khoa học, công nghệ, môi trường và các vấn đề toàn cầu, đồng thời kết quả đầu ra được mô tả dưới dạng năng lực và biểu hiện hành động của trẻ, phản ánh khả năng vận dụng kiến thức vào đời sống thực tiễn. Những kết quả này cung cấp cơ sở khoa học quan trọng cho việc tiếp tục đổi mới Chương trình Giáo dục mầm non Việt Nam theo tiếp cận năng lực, góp phần nâng cao chất lượng giáo dục và đáp ứng yêu cầu phát triển nguồn nhân lực trong bối cảnh hội nhập quốc tế.

Tài liệu tham khảo

- Bodrova, E. & Leong, D. J. (2007). *Tools of the mind: The Vygotskian approach to early childhood education*. Upper Saddle River, NJ: Pearson.
- Bộ Giáo dục và Đào tạo. (2021). *Chương trình Giáo dục mầm non* (Theo văn bản hợp nhất số 01/VBHN-BGDĐT). NXB Giáo dục Việt Nam.
- Bộ Giáo dục và Đào tạo. (2019, 2022). *Báo cáo đánh giá trẻ 3–5 tuổi theo Thang đánh giá phát triển trẻ thơ khu vực Đông Á – Thái Bình Dương (EAP-ECDS)*.
- Bộ Giáo dục và Đào tạo. (2022). *Báo cáo nghiên cứu xây dựng và phân tích kết quả thử nghiệm Bộ chuẩn phát triển trẻ em 5 tuổi*.
- Department for Education. (2021). *Statutory framework for the early years foundation stage*, England.
- Department of Education (Australian Government). (2023). *Belonging, Being & Becoming: The Early Years Learning Framework for Australia (EYLF) Version 2.0*.
- Finnish National Agency for Education. (2022). *National core curriculum for early childhood education and care*.
- Gardner, H. (1983). *Frames of mind: The theory of multiple intelligences*. Basic Books.
- Ministry of Education Singapore. (2022). *Nurturing early learners: A curriculum framework for kindergartens in Singapore*.
- Ministry of Education, Thailand. (2017). *Early childhood curriculum B.E. 2560 (A.D. 2017)*.
- New Mexico Public Education Department. (2020). *New Mexico early learning guidelines: Essential indicators with rubrics – Preschool to kindergarten*.
- New Zealand Ministry of Education. (2017). *Te Whāriki: He whāriki mātauranga mō ngā mokopuna o Aotearoa – Early childhood curriculum*.
- Nguyễn Hồng Thuận và Phan Thị Hương Giang. (2023). Phát triển phẩm chất và năng lực cho trẻ mầm non theo các quan điểm giáo dục hiện đại. *Tạp chí Khoa học Giáo dục Việt Nam*, 19(9), tr.49–56.
- Nguyễn Thị Thu Hà. (2022). Quan điểm tiếp cận năng lực trong xây dựng Chương trình Giáo dục mầm non. *Tạp chí Khoa học Giáo dục Việt Nam*, 18(S3), tr.64–70.
- Nguyễn Thị Thủy. (2024). Building desired outcomes in early childhood education programs through a competency-based approach: Global experience and lessons for Viet Nam. *East African Scholars Journal of Education, Humanities and Literature*.
- OECD. (2005). *The definition and selection of key competencies: Executive summary*. OECD Publishing.
- OECD. (2018). *The future of education and skills 2030: The future we want*. OECD Publishing. <https://www.oecd.org/education/2030-project/>.
- OECD. (2019). *OECD Future of Education and Skills 2030: Conceptual learning framework*. Paris: OECD Publishing.
- OECD. (2019). *OECD learning compass 2030: A series of concept notes*. OECD Publishing. <https://www.oecd.org/education/2030-project/learning-compass-2030/>.
- Skolverket. (2018). *Curriculum for the preschool: Lpfö 18*. Swedish National Agency for Education.
- Tremblay, D. (2002). *Adult education: A lifelong journey: The competency-based approach: Helping learners become autonomous*. Ministère de l'Éducation du Québec.
- UNESCO. (2015). *Rethinking education: Towards a global common good?* Paris: UNESCO Publishing.
- UNESCO. (2019). *Education for sustainable development and global citizenship education forum report*.
- UNICEF. (2019). *A world ready to learn: Prioritizing quality early childhood education – Global report*. UNICEF.
- UNICEF South Africa. (2015). *National curriculum framework for children from birth to four*.
- United Nations. (2015). *Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development*.
- Viện Khoa học Giáo dục Việt Nam. (2022). *Báo cáo phân tích ngành Giáo dục Việt Nam giai đoạn 2011–2020*.